

HORNÁTH RÓBERT

00

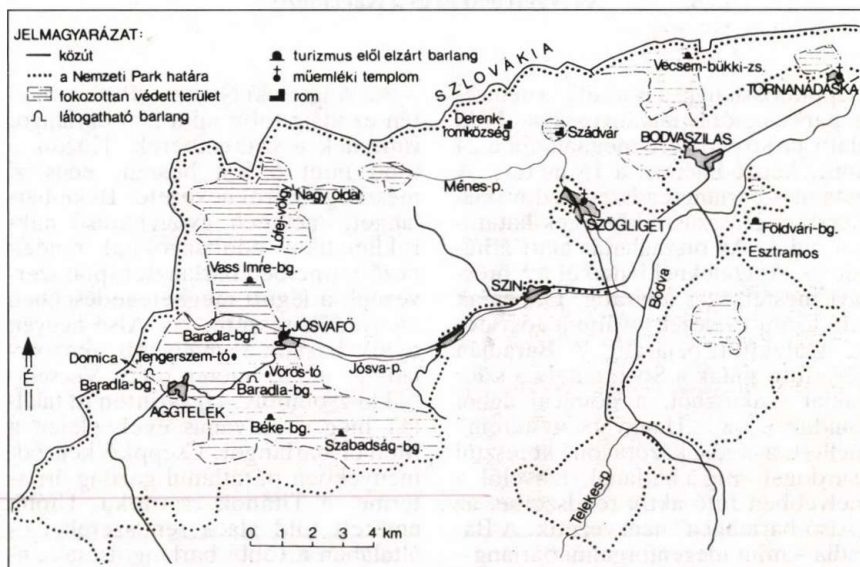
valamint a hozzá csatlakozó mocsár- és nádrengelék összefüggő rendszerrel védelmezi.

Az Aggteleki Nemzeti Parkot 1985. január 1-jén alapították 19 708 hektáron. A terület ezt megelőzően is védett volt tájvédelmi körzetként. Már 1979-ben, teljes területével az UNESCO bioszféra-rezervátumnak nyilvánította a területet.

Az ANP, amely hazánk legjellemzőbb karsztvidékét őrzi, két területi egységből áll. A kiterjedtebb az Aggteleki-Karszt, a Gömör-Tornai Karsztvidék része. Északon és nyugaton – az országhatárt átlépve – tovább folytatódik a Szlovák-Karsztban, melynek jó része tájvédelmi körzetként szintén védelem alatt áll. (Így adott a kiváló lehetőség egy nemzetközi nemzeti park kialakítására!) A kisebbik, a Bódva-folyó és a Rakacapatak által határolt Szalonnai-Karszt. Mindkét terület alapkövetét a triász időszerkezet alkotja.

A Kárpát-medencét 200–240 millió évvel ezelőtt a Tethys-óceán borította, melyben az elpusztult élőlények meszes vázai egyre vastagabb és vastagabb rétegekben rakódtak le. Ezek szilárdultak később mészkővé. A triász követően, mintegy 200 millió éve a beltenger eltűnt, a táj szárazulattá vált. Ezt követően a földkéreg mozgásai hatására a mészkő összetöredezett, a törések mentén elmozdult, felgyűrődött. A külső erők (szél, víz) közben folyamatosan pusztították a tájat, aminek eredményeként a harmadidőszak végén egy hullámos tönkfelzsin alakult ki. Később a lepusztult felszínt kavicsos-homokos törmelék takarta be. E takaró a nemzeti park északi részén a pleisztocénban lekopott, létrehozva a fedetlen (nyílt) karsztot, míg a déli részen megmaradt.

A karsztvidék térképét szemlélve, azonnal szembeötlik, hogy a terület északról dél felé, valamint nyugatról kelet felé lejt. A legmagasabb részek,

Az Aggteleki Nemzeti Park áttekintő térképe

a Pelsőci- és Szilicei-fennsíkok (600–800 méter) már Szlovákia területén vannak. A magyar oldalon a Haragistya és a Nagyoldal vidéke haladja csak meg az 500 méteres tengerszint feletti magasságot. A Nagyoldalon található 604 méteres Fertős-tető a hazai rész legmagasabb pontja. A Szalonnai-tömb felszíne kevésbé tagolt, legkiemelkedőbb pontja az 500 métert meghaladó „Hármas-hegy”.

A területre jellemző, hogy lenyűgözően változatos karsztjelenségek, képződmények majd mindegyike megtalálható, kezdve a gyöckérről a roppant kiterjedésű cseppkőbarlangokig. Az egyik leglátványosabb felszíni érdekesség – a számtalan víznyelő, többor mellett – az Aggteleki Tóhegy karmezője, vagy ahogy régen nevezték, „ördögszántás”. Itt a hegyoldalról – az erdő letermelését követően – lemosódott a talaj, s a

hordalék eltömte a Baradla-barlang egyik víznyelőjét. Ezt követően a csapadékvíz tovább duzzadt a nyelőben, nevet adva a környéknek.

Még csodálatosabbak a karszt mélyében rejlő „kincsek”, a barlangok, melyek jó része cseppkőszítéssel pompázik. A föld alatti világ kialakulása sajátságos. A karsztosodás folyamán leszivárgó csapadékvíz kioldja a talajból a szensavat, amely a mészkő repedéseit tágtíva, oldva járatot készít az esővízzel bejutó kavicsoknak. Ezek a vízzel együtt tovább tágtíják a repedéseket, üregeket. Ily módon hoznak létre évezredek, évmilliók során föld alatti üregrendszereket, barlangokat. Mindezzel párhuzamosan a repedéseken átszivárgott vízből kiválik a korábban kioldott CaCO_3 , folyamatosan hizlalva a cseppköveket.

A terület legismertebb, világhírű

Az Aggteleki tó és a Karmező

cseppkőbarlangja a Baradla, a nemzeti park legfőbb látványossága. Föld alatti járatrendszere meghaladja a 24 km-t, képződményei a 15 métert. A hatalmas barlangrendszer a szlovákiai Kecső és Hosszúszó községek határából indul. Az országhatár alatt áthúzódva, Aggteleknél halad el a Vörösvízi mesterséges lejárati. Ott észak felé fordulva vezet tovább a Jósvalónál kialakított bejárati. A Baradlán végigfutó patak a Styx, amely a szlovákiai szakaszból, a domicai ágból kiindulva, a „Hangverseny-terem” mellett, a „csónakázótávon” keresztül csurdogál, míg a barlangi víznyelők a mélyebben futó aktív rendszerbe, az „Alsó-barlangba” nem vezetik. A Baradla – mint idegenforgalmi barlang – egész évben fogadja a látogatókat.

Az Aggteleki Nemzeti Park területén ez idáig több mint 200 barlangot ismernek a szakemberek. Köztük a több mint 6 km hosszú, édesvízi mészkőgátjairól nevezetes Béke-barlangot, melynek gyógyhatású mikroklímái adottságokkal rendelkező termeiben barlangterápiát szerveznek a légúti megbetegedésekben szenvedők részére. Az Alsó-hegyen nyílik hazánk legmélyebb aknabarlangja, a 235 méter mély Vecsembükki-zsomboly. Úgyszintén itt találta meg a hatvanas évek elején a Meteor-barlangot. Cseppkő képződményekben páratlanul gazdag óriás-terme, a Titánok csarnoka. Utóbb említett föld alatti rendszereket és általában a többi barlangot csak engedéllyel, kutatók kereshetik fel.

A nemzeti park címerállata, a foltos szalamandra

Külön kell szólni az *Esztramos* néhány barlangjáról. A kiépített és kivilágított Földvár-, valamint Rákóczi-barlang engedéllyel és vezetővel felkereshető. Ez utóbbi „természetvédelmi célzatú” kiépítése tavaly fejeződött be, így csodálatos borsóköveit, görbe cseppköveit nem tiporják a barlangot látogatók.

Különösen a barlangok állatvilága érdemel említést. Legismertebbek a denevérek, melyek főként a Béke- és a Baradla-barlangban jó néhány fajjal képviseltetik magukat. A legérdekesebbek a patkósorrú, főként a kereknyergű patkósorrú denevérek. A kutatók mégis inkább a magyar vakfutrinka vagy az aggteleki vak rák jelentőségét emelik ki.

Az ANP területét az Aggtelek és Tereszténye községek között húzódó kaptúrávonal két eltérő földrajzi részre osztja. Az északon elhelyezkedő ún. nyílt karszt területét főként karsztfennsík, platók (Haragistya, Nagyoldal, Alsó-hegyi platója) alkotják. E területek zonális erdőtürsültségei a cseres, valamint a gyertyános tölgyesek, bár a vidéket a helytelen erdőgazdálkodás eredményeként az elgyertyánosodás jellemzi. Az említett erdőkben virágzik még lombfakadás előtt a hóvirág, az ujjas keltike, valamint a ritka, de roppant dekoratív kakasmandikó. Itt találkozhatunk legnagyobb valószínűséggel egyetlen hazai fajdfélénnel, a császármadár-al. A park területén szerencsére még szép számmal fészkel ez a már máshol megritkult állományú madárfaj.

A gyertyános tölgyesek helyét a mély völgyekben, északi kitettségű oldalakon, töbrökben a szubmontán bükkösök veszik át. A sekély talajú sziklás meredélyeken a bükköt a hársas-körises erdők váltják. Április táján ilyen termőhelyen illatozik a farkasboroszlán, veri fel az erdő csendjét a fekete harkály, valamint a fokozottan védett fehér hátú fakopáncs „dobolása”. A legzavartalanabb, idős bükkösökben fészkel a holló és a kék galamb is. A karszton a legjellemzőbb területeket, a déli kitettségű oldalakat borítják a sajmeggyes karsztbokor erdők. Tipikus fás szárú növényei a molyhos és olasz tölgy, a húsos és veresgyűrű som. A bokorerdőket előszeretettel keresik fel a túltartott állományú „vadak”, az őzek és a gímszarvasok. Legnagyobb számban mégis a vaddisznók vannak. A tömegesen előforduló rótvad, valamint a hatékony szlovák természetvédelem eredményeként egyre több nagyragadozó kóborol át az országhatáron. A barna medve még csak ritkán bukkan fel, de a természetet ismerők nagy örömére már megtelepedett a farkas és a hiúz is. Örömére, hiszen csak a

megfelelő ragadozó-zsákmány arány tudja a vadállományt igazán szabályozni. A néhány méter magasságú bokorerdőt a meredekebb régiókban sziklagyep és sztyeppfoltok tagolják, illetve váltják fel, ahol az erdős sztyepp virágai díszlenek. Ilyen a pirosló kígyósisz, a nagy ezerjófű, a tarka nőszirm és a pirosló gólyaorr. A nemzeti park legértékesebb virágai is itt nyílnak. A felvidéki kököröcsin és az osztrák sárkányfű hazánkban csak az Aggteleki-Karszton él. Még érdekesebb virágritkaság – csak a határközeli Alsó-hegyen és a szlovákiai Felső-, valamint a tornai Vár-hegyen élő – a nemzetközi vörös könyves tornai vértő. A különféle színekben pompázó vadvirágok, a szétlől hullámzó árvalányhajmező, a mészkőbúvások közt surran a színpompás zöld gyík, a ritka pannon gyík. Itt fordul elő a mediterráneumra jellemző fűrészlábú szöcske és a kis Apolló-lepke. Leginkább a tavasz végén láthatjuk ezeken az élőhelyeken a zsákmányt kereső kígyászölvyet, a köveken éneklő bajszos sármányt.

A barlangjai kapcsán már említett Esztramos-hegyről szintén szólni kell. A hegy déli, délnyugati ormának felső részén található hársas-kőrises sziklaerdőt – felfelé haladva – gyöngyvesszős törpecserjés váltja. A hegytetőn már nyílt sziklagyepet találunk, melynek érdekessége az évek múltán újra előkerült Lumniterszegfű és a fűrtös kötőrófű. A hegy alkalmi, de igen ritka fészkelőmadara a kővi rigó és a már máshol is említett bajszos sármány.

A Karsztot tagoló patak völgyeket – legszebb közülük a Telekes- és a Ménes-völgy – a mézgás éger pompás ligetei övezik. Alattuk a magashegységekre jellemző fehér acsalapu is fellelhető. A nagyobb patak völgyeket kísérő északi kitettségű, hűvös oldalakon áprilisban virít a kárpáti eredetű ikrás fogasír. A surranó Jósua-patak kövei közt keresgél a hegyi billegető és hazánk legritkább fészkelő énekesmadara, a vízirigó. A kristálytisza vízben – forráscsigák és különféle tegzesek mellett – jó néhány halfaj is megél. Jellemző például a fürge cselle, a különféle küllőfajok, de a nemzeti park vizeiben megtalálták a petényi márnát, a német bucót, a lápi pócot, sőt, ingolát is. Az alsó patakszakaszon gyapjúsásos láprétek, magassásos kaszálók, üde mocsárrétek pompáznak. A Bódva völgyének érdekes mintázatú, jelenleg még tízezres nagyságrendben előforduló virága a kockás liliom. Szintén ezeken az élőhelyeken veri fel a nyári éjszakák csendjét a lassan már európai ritkaságú, földön fészkelő madarunk, a haris.

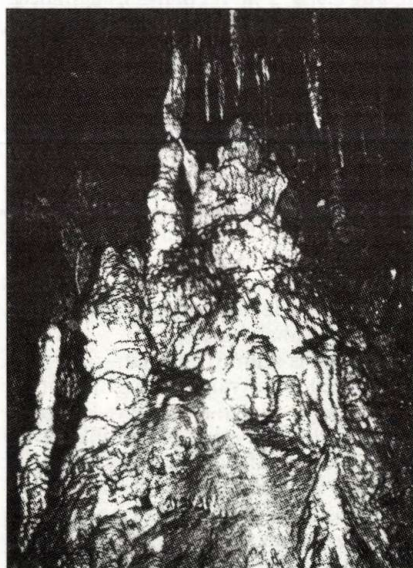

A címerállat

Természetes eredetű állóvizek, csak a töbrök alját borító agyagrétegek fölött megmaradó, gyakran kiszáradó, változó vízmélységű, apró tavacskák. Legesztétikusabb közülük a Vörös-tó, a mellette elhelyezkedő „Medve-sziklával”. A mesterségesen kialakított tározók közül a jósavízi Tengerszem érdemel említést, amely környékével „elméletileg” fokozottan védett terület, azonban a nagymérvű látogatottság, a horgászat, a nyári fürdőzők hada szinte mindent elüldöz, elpusztít.

Külön kell szólni a karsztfennsíkon található, többnyire másodlagosan kialakult hegyi kaszálórétekről. Ezek hazánk fajokban leggazdagabb élőhelyei. Az orchideák családját számos faj képviseli, közülük legritkább a vitézvirág. Ősszel a különféle tárnicsok kéklenek e réteken. Állatvilága is feltűnően gazdag, különösen a lepkék és az egyenesszárnyúak (szöcskék, sáskák) rendje képviseli magát ritka fajokkal. Mindezek következtében a haragistyai területek egy részét, valamint a már korábban említett karsztbokor erdővel,

A Baradla legtermesebb cseppköve a „csillagvizsgáló”

sziklagyep és sztyeppfoltokkal tarkított Nagyoldalt nyilvánították Bioszféra-Rezervátum magterületének. Ezek – elméletileg – minden emberi beavatkozástól mentes, lezárt régiók. Azonban az elmúlt években a lakosság egyes csoportjai vandál módon tömeges hársirtást folytatnak hársfavirág gyűjtése kapcsán. A nemzeti park őrszemélyzete szinte tehetetlen, s ha el is kapják a tetteseket, azokat nem lehet büntetni. Hasonló problémák merültek fel az éticsigagyűjtés, valamint a diófák kivágása kapcsán. Ezeket csak egy átfogó, a felvásárlást és az exportot betiltó rendelkezésekkel lehetne rendezni.

A kaptúravonaltól DNy-ra eső dombvidéki rész (fedett karszt) felvétele, talaja, növény- és állatvilága eltér a nyílt karsztétól. Az üledéktakaró nagy kvarctartalma eredményeként a talaj felső rétege kilúgozódott, savanyúvá vált. Állományalkotó fafaj lett a kocsányos tölgy, cserjeszintjében megjelent a molyhos nyír. A felhagyott mezőgazdasági területek helyén alakultak ki a nyíres-csarábos társulások sváb rekettyével, kapcsos korpafüvel. A savanyú talajnak köszönhető e területek bőséges gomba-termése. A dombsági területek jellegzetes ragadozómadara a darázs-ölyv és a mindenütt előforduló egerészölyv. Míg az átmeneti vidékek ritka fészkelői a parlagi és a békászó sas.

A nemzeti park területe – s a környező táj – már az őskortól kezdve az emberi tevékenység különböző nyomait őrzi. Számos régészeti feltárás leleteit őrzik a különböző kiállítóhelyek, köztük az aggteleki barlangbejáratnál működő kis múzeum. Ma még megtekinthetők a népi lakóházak, kopjafás temetők, kazettás mennyezetű műemlék templomok. Talán leglátványosabb a Martonyi községtől néhány kilométerre, az erdő közepén, fákkal benőve álló pálos kolostor rom. Az 1347-ben alapított kolostor kőfalai még állnak, s a templomhajó déli oldalán egy 4,5 méteres gótikus ablak látható. A Szögliget község fölé magasodó Szárd-hegyre az 1250-es években építtette IV. Béla a Szádvárat. Ez ma csupán rom.

Minden nemzeti park alapfeladata is egyben – a területén látható természeti és kultúrtörténeti értékek védelme mellett – e kincsek bemutatása. Nagyon fontos feladata a természetvédelemnek, hogy felelősséggel meghúzza azt a határt, ameddig az érdeklődő, a turista, a lakosság „el-mehet”, s azon túl szigorúan és hatékonyan szankcionáljon!

